

De bouwhoek leeft!

Hanneke Galama-Koolen

Eens was de bouwhoek het speekleed waarop werd gebouwd met grote blokken, sjouwkisten, planken en constructiemateriaal. Ter aanvulling wat wereldspelmateriaal: voertuigen en dieren. Een jaar lang zag de hoek er hetzelfde uit. Nu is de bouwhoek een veelzijdige speelwerkplek, gericht op kernactiviteiten.

Het speekleed was de lievelingsplek van de jongens, die daar meestal volgens vaste patronen speelden. Altijd waren daar dezelfde vragen: hoe krijgen we de op de grondliggende jongens die alleen oog hebben voor auto's en crossen tot andere activiteiten? Hoe wordt het een hoek voor alle kinderen? Op welke wijze moet ik als leerkracht leiding geven, wil ik toch iets van de bedoelingen van de bouwhoek realiseren?

In de loop van de jaren is veel veranderd ten opzichte van de hoek als speelwerkplek. We zitten niet meer in het keurslijf van de standaardhoeken met de traditionele materialen. Er kan en er is meer. Een ding is hetzelfde gebleven. Dat zijn de spelpatronen waarin kinderen vervallen als we niets doen en dat zijn de vragen die een antwoord moeten krijgen. In deze aflevering van de serie *Denken en doen* proberen we de bedoelingen van de bouwhoek in overeenstemming te brengen met de praktijk van vandaag.

Meerwaarde van de bouwhoek

We kunnen de bedoelingen van de bouwhoek samenvatten als een plek waar kinderen vertrouwd raken met vorm, getal, grootte, verhoudingen, tegenstellingen, passen en meten. Op deze plaats belicht ik echter de meerwaarde en de veelzijdigheid van de bouwhoek en sluit aan bij de definitie van *Basisontwikkeling* (Janssen-Vos, 1997). Een hoek is een speelwerkplek waarbinnen ontwikkelingsgerichte activiteiten van kinderen en leerkrachten plaatsvinden. Het spelen en werken in de

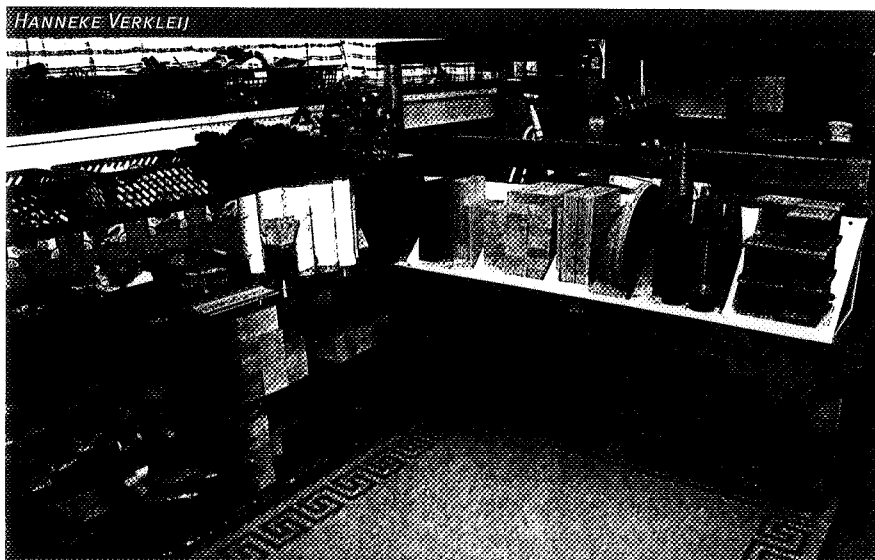
hoeken heeft een aantal kenmerken. Ten eerste moet de inhoud van de activiteiten die daar plaatsvinden komen uit interessante onderwerpen. Ze kunnen komen uit de wereld van de volwassenen van nu of vroeger, uit de cultuur, de natuur en de fantasie. Uit verhalen, boeken en ervaringen van kinderen. Interessante onderwerpen stimuleren ontwikkeling want kinderen willen manipuleren met materialen en gereedschappen, ze willen rollen naspelen, ze willen meedoen, communiceren, vaardigheden leren en zelf iets maken. Deze boeiende onderwerpen bepalen de inhoud van de speel- en leeractiviteiten in de hoeken.

Kenmerkend is ook dat bij de keuze van activiteiten rekening gehouden moet worden met het ontwikkelingsniveau van

de kinderen. Jonge kinderen hebben behoefte aan het manipulerend spel, rollenspel en constructief spel. Het spelen staat op de voorgrond. Naarmate kinderen ouder worden, willen ze vaardigheden leren. Het resultaat van de dingen die ze doen, wordt langzamerhand belangrijker. Ze maken plannen en zijn gemotiveerd om die plannen uit te voeren en willen oplossingen zoeken voor de problemen die ze bij de uitvoering tegenkomen.

De gekozen activiteiten moeten kinderen kansen geven om zich vanuit de spelactiviteit te ontwikkelen naar de bewuste leeractiviteit. Ze moeten betekenisvol voor kinderen zijn en ontwikkelingswaardig hebben. Basisontwikkeling noemt ze kernactiviteiten en onderscheidt: spelactiviteiten, constructieve en beeldende activiteiten, gespreksactiviteiten, lees-schrijf- en reken- wiskunde activiteiten.

Een ander belangrijk facet van het spelen en werken is de rol van de leerkracht. Hij of zij moet voldoende kennis hebben van de speel- en leerbehoeften van kinderen, aandacht hebben voor hun belangstelling en op de hoogte zijn van wat de kinderen

HANNEKE VERKLEIJ

in de groep al zelf kunnen en wat ze al met hulp kunnen leren. Vervolgens moet de leerkracht zich verdiepen in de onderwerpen en zich bezinnen op de activiteiten die in de hoeken georganiseerd kunnen worden. Tijdens de uitvoering van de activiteiten draagt de leerkracht zorg voor een stimulerende begeleiding en het volgen van het ontwikkelingsverloop van de kinderen. Soms iets voordoen, soms meespelen, gesprekken voeren met de kinderen, observeren en luisteren om aan de weet te komen wat betekenisvolle vervolgactiviteiten zijn die weer nieuwe ontwikkeling stimuleren.

Tegelijk moet de leerkracht de drie gebieden voor ogen houden waar opvoeding en onderwijs bijdragen aan moeten leveren. Dat zijn de basiskenmerken, de brede persoonsontwikkeling en specifieke kennis en vaardigheden (cirkelschema basisonwikkeling).

De valkuil

Het klinkt zo makkelijk: een hoek inrichten. Er worden veel ideeën en voorbeelden gegeven. Het is aantrekkelijk om ze te kopiëren. Helaas kunnen hoeken ons bedriegen. Ze worden makkelijk een doel op zich, maar een hoek mag geen doel op zich zijn. Uit het inrichten van een hoek volgt niet logischerwijs dat de kwaliteit van de speel- of leeractiviteiten verbetert. Het gaat om wat zich op die speelwerkplek afspeelt en wat de activiteiten doen met kinderen en leerkrachten. Vooraf moet overwogen worden welk onderwerp

voor die groep in die situatie geschikt is. Als suggesties en voorbeelden worden gebruikt, moeten ze altijd vertaald worden naar de eigen praktijk. Er mag niet vergeten worden dat het werk pas echt begint wanneer de hoek is ingericht en de kinderen er gebruik van gaan maken. De leerkracht moet communiceren met kinderen en dagelijks stilstaan bij de voor- en nazorg van de lopende activiteiten. Ook het nadenken over hoe de activiteiten in de hoek gestimuleerd kunnen worden en mee kunnen groeien met de ontwikkeling en behoeften van kinderen houdt nooit op.

De bouwhoek anders

Na dit alles overwogen te hebben, stappen we af van het vertrouwde speelkleed, waarop de standaarduitrusting van een bouwhoek staat. De bouwhoek moet een veelzijdige hoek zijn waar stimulerende activiteiten mogelijk zijn voor kinderen van verschillende ontwikkelingsniveaus, los van kalenderleeftijd. In zo'n bouwhoek komen interessante onderwerpen aan bod. Er zijn mogelijkheden voor manipulerend spel, rollenspel, constructieve en beeldende activiteiten, maar ook voor leesschrijfactiviteiten, reken-wiskunde activiteiten en het voeren van gesprekken. Kinderen krijgen daar de gelegenheid om bouwend allerlei ervaringen op te doen; het is een plek waar ze kunnen spelen en vaardigheden kunnen oefenen. Die mogelijkheden biedt om te bewegen, maar waar een kind zich ook

kan terugtrekken. In deze hoek is spelen en leren een sociaal gebeuren. Kinderen kunnen er met behulp van materiaal op creatieve wijze vorm geven aan hun verhalen en hun voorstellingen van de wereld. Ze mogen er initiatieven nemen en de positieve ervaring opdoen dat leren de moeite waard is. Een plaats waar iets kan gaan leven en dat door de wisselwerking tussen leerkracht en kinderen uitgebreid kan worden.

Hoe pakken we het aan?

Om het voor de kinderen en jezelf overzichtelijk te houden en structuur te krijgen in het werken met de bouwhoek is het goed om uit te gaan van een vaste inrichting. Dit is dan de basis van waaruit in het begin van het schooljaar wordt gestart. Deze inrichting verandert in de loop van het schooljaar mee met behoeften en interesses van kinderen. Er kan ook weer naar teruggekeerd worden als rustpunt om nieuwe overwegingen te maken.

Kies voor een ruime hoek met een duidelijke afscheiding. Er kan eventueel een kleine verhoging in gemaakt worden die allerlei mogelijkheden biedt bij de uitvoering van de activiteiten. Omdat er voor een veelzijdige bouwhoek wordt gekozen moeten de materialen gericht zijn op de kernactiviteiten.

De volgende materialen kunnen standaard aanwezig zijn in de bouwhoek.

- Voldoende grote blokken. *De Haagse Set* bestaat uit prachtige grote blokken, verschillend van vorm en wordt geleverd met een opbergkast. *De Haagse Set* is ook goed te gebruiken in combinatie met andere grotere blokken.
- Grote en kleinere bouwplanken van hardboard in verschillende maten, verkrijgbaar bij de schoolleveranciers. Het is ook mogelijk om bouwplanken te laten zagen in de doe-het-zelfzaak. Je kunt dan zelf de grootte, de dikte, de vorm en het soort hout bepalen. Grote hardboard bouwplanken buigen gauw door wanneer de kinderen er een dak van grote blokken op bouwen.
- Wereldspelmateriaal, bestaande uit: voertuigen, dieren, bomen en mensfiguren, niet te grote poppen, bedden, goed (het bedje kan gebouwd worden), knuffeltjes, poppenkleren.

- Aanvullend materiaal: lapjes van verschillende stoffen en vormen, ook effen kleuren die als water, zand of gras gebruikt kunnen worden. Stoffen bergen makkelijk op. Niet te zware kleinere boomstammetjes, enkele mooie stenen of grote schelpen, dennenappels, in de herfst eikels en kastanjes; dingen die voor kinderen aantrekkelijk zijn zoals schrijfgerei, een oude telefoon, een oud fototoestel, kartonnen kokers, klossen. Wees kritisch wanneer je waardevol restmateriaal gebruikt. Het mag niet rommelig worden. Zet niet te veel en te grote dingen neer. Het gaat niet om de kwantiteit maar om de betekenis en de waarde voor de activiteiten.
- Voldoende opbergbakken zodat er gesorteerd opgeruimd kan worden. Zorg voor een rek of kast waar de bakken met materiaal in kunnen staan.

Pedagogisch-didactisch handelen

Het zijn niet alleen de interessante onderwerpen en materialen die ervoor zorgen dat er bewustere activiteiten gaan plaatsvinden in de bouwhoek, maar bepalend is vooral het pedagogisch-didactisch handelen van de leerkracht op het moment dat kinderen gebruikmaken van de bouwhoek.

Er zijn vaste afspraken en regels waar gewoon duidelijkheid over verschaft moet worden. Kinderen moeten weten wat de leerkracht van hen verwacht. Zorg voor een goed systeem van gesorteerd opruimen. Het biedt structuur en overzicht en nodigt uit om er de volgende speel- en leertijd weer mee aan de gang te gaan. Zorg dat je goed op de hoogte bent van wat er in de bouwhoek staat. Maak het opruimen tot onderdeel van de gesprekken, gebruik de namen van de spullen die daar staan. Als werk een nacht of meerdere dagen mag blijven staan, laat dan de losse spullen die geen betekenis in het spel of werk hebben, opruimen. Wijs op de zorg voor de spullen en verwijder of repareer iets zodra het kapot is. De bouwhoek mag niet verloederen. Controleer op het einde van de dag samen met de kinderen of de bouwhoek netjes is.

Wat de begeleiding van de activiteiten betreft moeten we inventief zijn. Hieronder worden overwegingen en voorbeelden gegeven. Omdat er rekening gehouden moet worden met het ontwikkelingsniveau en interesse van kinderen, moeten we zorgen voor gevarieerde vervolgactiviteiten. De beschreven voorbeelden van begeleiding zijn op allerlei andere onderwerpen van toepassing.

1 Het eerste wat jonge kinderen in de bouwhoek doen, is de ruimte verkennen en manipuleren met de materialen. Door dit spel ontstaan vaak toevallig dingen waar ze iets in zien en die aanleiding zijn om rollen te spelen. De blokken kunnen door de kinderen zo neergezet zijn dat het bouwsel een boot lijkt, waarvan zij de schipper zijn. Dit rollenspel kan worden ondersteund en uitgebreid, ook al is het schip nog zo eenvoudig van vorm. Je kunt samen kijken of er in de bouwhoek attributen staan die te gebruiken zijn voor het rollenspel. Kinderen kunnen een vishengel met vissen maken of een vlag die ze op hun boot zetten. Er kan met jouw hulp een naam voor de boot bedacht en geschreven worden om aan de boot te hangen. Je kunt de boot een nacht laten staan en de volgende dag iets meenemen, bijvoorbeeld een stootkussen, een kompas of een regenjas. Het verrijkt het spel en is tegelijk aanleiding voor een gesprek in de kring. Er zullen daarna nog meer boten volgen. Het mogen herhalen zal onzekere kinderen een drempel over helpen. Het is vervolgens aan ons om ook samen met deze kinderen tot een eigen vervolgactiviteit te komen.

2 Uit het manipuleren met blokken is een

toren ontstaan. Als kinderen hun verhaal over hun werk mogen vertellen, kun je in interactie met elkaar de vervolgactiviteiten beginnen. Er kan met kinderen besproken worden of de toren stevig genoeg is en als dat niet zo is, samen iets bedenken om hem stabiel te maken. Vervolgens kan de toren een mooie omgeving krijgen. Er kan een hek omheen gemaakt worden. Binnen het hek kunnen de andere materialen van de bouwhoek een plaats krijgen: de dieren, stenen, enzovoort. In ieder geval de dingen die de kinderen van betekenis vinden voor hun spel/werk. Stel voor om het werk een nacht te laten staan. En vertel er dan bij dat de volgende dag de toren verandert, omdat er ook andere kinderen willen spelen.

3 Wanneer oudere kinderen een toren bouwen, kan gepraat worden over de betekenis van deze toren. Is het een kerk-toren? Een kasteel-, water- of een vuurtoren? Of is het nog een ander soort toren? Ook hier is het de communicatie van de leerkracht met de kinderen die het spel op een hoger plan kan brengen. Je kunt samen overwegen wat er gedaan kan worden aan, in, op en rond het gebouw zodat anderen kunnen zien wat voor soort toren het is. Er kunnen voorstellen gedaan worden om het werk uit te breiden met het maken van de karakteristieke omgeving waarin dergelijke torens voorkomen. Er kunnen vragen worden gesteld zoals: 'Hebben we dingen in de bouwhoek die jullie bij de toren kunnen gebruiken?' Of: 'Willen jullie zelf iets maken?' En: 'Kunnen we de komende dagen iets verzamelen wat jullie erbij kunnen gebruiken?' Natuurlijk zijn de boeken en platen onontbeerlijk bij zo'n

werkstuk. Haal ze er bij. Want dat rustig kijken in een boek dat speciaal voor jouw onderwerp is geïntroduceerd, geeft een grote betrokkenheid en veel inspiratie. Laat zo'n bouwspel meerdere dagen staan zodat de vervolgactiviteiten echt uitgevoerd kunnen worden. Dat hoeft niet alleen door de initiatiefnemers van het bouwspel zelf gedaan te worden: kinderen kunnen afhaken en weer andere kinderen kunnen mee gaan doen. Er is dan niet een hele groep met een hetzelfde onderwerp bezig maar een deel van de groep. Zij ontwerpen hun eigen project waar meerdere dagen aan wordt gewerkt.

4 Geef kinderen de ruimte om zelf het groepje samen te stellen waarmee ze in de bouwhoek gaan spelen en werken. Dat betekent niet dat alles moet kunnen. Pendel tussen ruimte geven en grenzen stellen. Houd behoeften van kinderen goed in de gaten. Het is niet voor elk kind goed om met een groter groepje samen te werken. Soms wil een kind helemaal alleen in de bouwhoek bezig zijn. Soms heeft een vast groepje behoefte om meerdere dagen achtereen aan een werkstuk te bouwen. Soms moet je met extra zorg een groepje samenstellen. Schroom niet om het dan uit te voeren. Praat er openlijk over met de kinderen en vertel jouw motivatie.

5 Door observaties en gesprek kom je erachter wat kinderen boeit. Van daaruit kun je besluiten om de bouwhoek aan de hand van een thema in te richten dat gedurende een periode van vier tot zes weken in de belangstelling blijft. De hoek kan van standaardbouwhoek veranderen in een themabouwhoek. Voorbeelden zijn: een diertuin, een schip, een boerderij, een kasteel, een jungle, een station of een woestijn. De bouwmaterialen kunnen aanwezig blijven. Het bouwgebeuren wordt op die wijze ingebed in een thema. Misschien vraag je je af of er bij elk onderwerp wat te bouwen of te ontwerpen is, maar er is inderdaad veel mogelijk. Bij de woestijn kun je denken aan piramiden, een oase, de waterput, bedoeïenententen, de woestijndieren en planten. Gebruik boeken als informatiebron! Het wereldspelmateriaal en het aanvullende materiaal dat standaard aanwezig is, kan blijven staan. Het kan ook langzamerhand plaatsmaken voor

materiaal dat specifiek bij het thema past. Er kunnen dingen tijdelijk opgeborgen worden. Kinderen zullen dat geen probleem vinden, omdat ze oog hebben voor wat wel en niet bij een thema past. Bovendien is het nieuwe toegevoegde materiaal een goed alternatief voor de vertrouwde dingen. Kinderen kunnen op een andere plaats in de klas iets maken wat bij het thema past en in de bouwhoek aan de muur of het plafond ophangen. De vervolgactiviteiten staan in het teken van het thema waarbij de informatieve boeken en prentenboeken niet mogen ontbreken. Ze zorgen voor verrijking, verdieping en inspiratie. Hetzelfde geldt voor het schrijfmateriaal. Berg de spullen op wanneer een thema is afgelopen en keer weer terug naar de standaardinrichting zodat weer een nieuw proces kan beginnen.

6 Het is tegenwoordig een gewoonte dat thema's voor het hele jaar en voor alle groepen worden vastgelegd in het kader van de gezamenlijkheid. Wanneer we echter rekening willen houden met de kenmerken van de ontwikkelingsgerichte activiteiten, moet elke groep ook de ruimte krijgen voor eigen thema's en projecten. Stel dit aan de orde bij het bespreken van de jaarplanning.

7 De bouwhoek kan naar aanleiding van bouwspelen tijdelijk ingericht worden als een museum of tentoonstellingsruimte. Het geheel wordt aangevuld met ander werk van de kinderen, zoals constructiemateriaal, knutsel- en timmerwerk en

meegebrachte spullen van thuis. Een prachtige vervolgactiviteit is het etiketteren van de voorwerpen, het maken van kaartjes waarop de namen van de kunstenaars komen te staan en het schrijven van bordjes: niet aankomen, verboden toegang of een routeaanduiding. Bij al het werk in uitvoering, zullen we tijd moeten nemen voor reflectie op ons eigen pedagogisch-didactisch handelen. Wanneer kinderen na een week op de hoek uitgekeken zijn, zullen we bij ons zelf te rade moeten gaan of we echt betrokken zijn bij de inhoud en activiteiten die daar plaats kunnen vinden. Weten we genoeg over het onderwerp en hebben we genoeg bronnen geraadpleegd? Wat was onze motivatie om de hoek in te richten? Wat kunnen we doen om ons handelingsrepertoire te vergroten? Zijn we geduldig genoeg? Kortom: blijf vragen aan jezelf stellen en transformeer zo de bouwhoek in een levendige veelzijdige speelwerkplek.

Hanneke Galama-Koolen is directeur van Jenaplanschool de Zilvermeer te Wieringerwerf.

Bronnen

Janssen-Vos (1997), *Basisontwikkeling in de onderbouw*. Van Gorcum, Assen.
Werkgroep Kleuters Centraal (1999), *Hoekenwerk*. Hoeken in de ontwikkelingsgerichte onderbouw. Bekadidact, Baarn.

